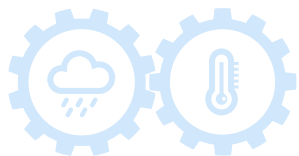

REGIONAAL MANIFEST RUIMTELIJKE ADAPTATIE

GEMEENTEN, PROVINCIES
EN WATERSCHAP
IN GELDERSE VALLEI
VELUWE, EEMLAND
EN IJSSELVALLEI

Van klimaatbewustzijn in 2017
naar klimaatrobuust in 2050

COLOFON

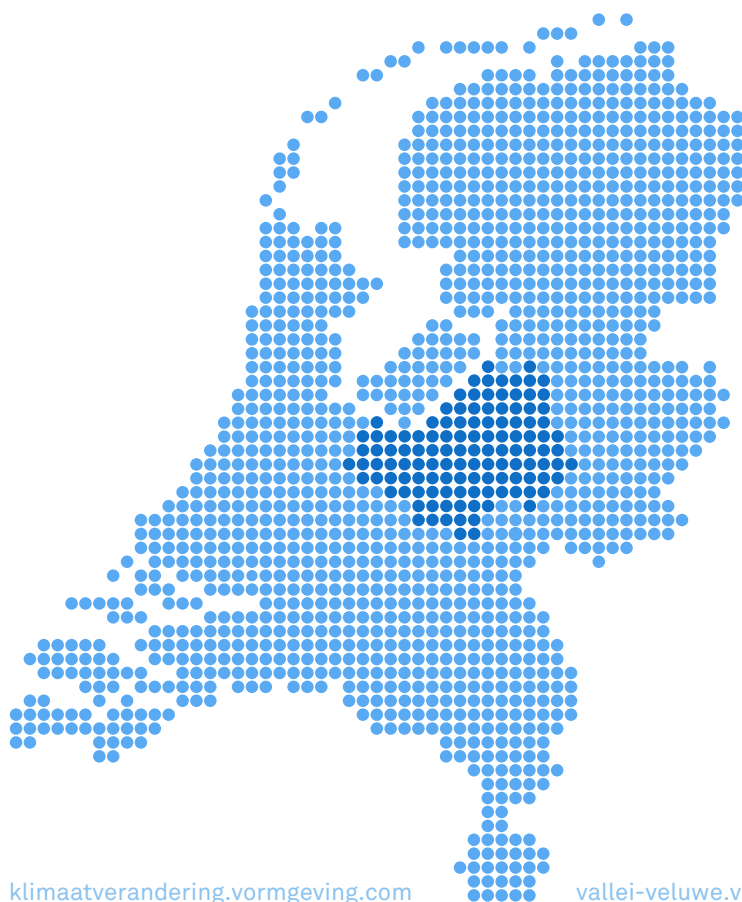
Regionaal Manifest Ruimtelijke Adaptatie

EEN GEZAMENLIJK INITIATIEF VAN

Gemeenten, Provincies en Waterschap in Gelderse Vallei,
Veluwe, Eemland en IJsselvallei

---

7 december 2017

klimaatverandering.vormgeving.com

vallei-veluwe.vormgeving.com

Verklaring

Gemeenten, Provincies en Waterschap in Gelderse Vallei,
Veluwe, Eemland en IJsselvallei

- Wij wonen, werken en recreëren in een prachtig deel van Nederland.
En wij willen dat onze volgende generaties dat ook kunnen.
- Zo werken wij als overheden in onze regio al jaren intensief samen
de optimalisatie van het watersysteem en de riolering.
Deze samenwerking is gaandeweg vanzelfsprekend geworden.
- Wij zijn ons ervan bewust dat de verandering van het klimaat, de energietransitie
en grondstoffenterugwinning serieuze gevolgen heeft, ook voor ons gebied.
- Dat vraagt van ons om actie!
- Wij realiseren ons dat we anders moeten omgaan met water, met bouwen,
met ons 'groen', met energie en grondstoffen, met ruimtelijke ordening, etc.
- Wij brengen in de periode tot 2020 in kaart wat er op ons afkomt
en maken afspraken (programmeren) over wat ons concreet te doen staat
in de periode tot 2050.
- Wij benoemen tussendoelen en concrete acties voor de korte en middellange termijn,
op weg naar 2050. Wij monitoren de voortgang, stellen prioriteiten en her programmeren
al naar gelang de lokale situatie en/of nieuwe inzichten en ervaringen.
- Tegelijkertijd grijpen wij vanaf nu elke mogelijkheid aan om samen met inwoners,
bedrijven en instellingen (voorbeeld-)projecten op te zetten en uit te voeren.
- Wij gaan hierbij uit van 'hoe het kan' in plaats van 'hoe het moet'.
- Voor deze aanpak blijven wij de kracht van onze samenwerking benutten;
vân en mét elkaar leren, experimenteren, ontwikkelen en uitvoeren.

Op deze manier nemen wij onze verantwoordelijkheid in het Deltaplan
Ruimtelijke Adaptatie, daarom tekenen wij dit manifest.

Ondertekend 7 dec. 2017

Regionaal samenwerkende Gemeenten A - H

...	...	...
Wethouder Gemeente Amersfoort	Wethouder Gemeente Apeldoorn	Wethouder Gemeente Baarn
...	...	...
Wethouder Gemeente Barneveld	Wethouder Gemeente Brummen	Wethouder Gemeente Bunschoten
...	...	...
Wethouder Gemeente Ede	Wethouder Gemeente Elburg	Wethouder Gemeente Epe
...	...	...
Wethouder Gemeente Ermelo	Wethouder Gemeente Eemnes	Wethouder Gemeente Harderwijk
...	...	
Wethouder Gemeente Hattem	Wethouder Gemeente Heerde	

Ondertekend 7 dec. 2017

Regionaal samenwerkende Gemeenten L-W

... Wethouder Gemeente Leusden	... Wethouder Gemeente Nijkerk	... Wethouder Gemeente Nunspeet
... Wethouder Gemeente Oldeboek	... Wethouder Gemeente Putten	... Wethouder Gemeente Renkum
... Wethouder Gemeente Renswoude	... Wethouder Gemeente Rhenen	... Wethouder Gemeente Scherpenzeel
... Wethouder Gemeente Soest	... Wethouder Gemeente Veenendaal	... Wethouder Gemeente Voorst
... Wethouder Gemeente Wageningen	... Wethouder Gemeente Woudenberg	

Ondertekend 7 dec. 2017

Regionaal samenwerkende Provincies, Vits en Waterschap

Mw. J.P.M. Meijers

Gedeputeerde
Provincie Gelderland

Mw. J. Verbeek-Nijhof

Gedeputeerde
Provincie Utrecht

Mw. T. Klip-Martin

Dijkgraaf
Waterschap Vallei en Veluwe

Toelichting

---

1. Aanleiding en (inter-)nationale context

Het klimaat verandert met extremer weer als gevolg. We zullen vaker te maken krijgen met hoosbuien / wateroverlast, langere perioden van droogte en hitte. Het veranderende klimaat vraagt om maatregelen op alle schaalniveaus om de gevolgen voor gezondheid, veiligheid, productiviteit en natuur te beperken. In lijn met de akkoorden van Kyoto en Parijs zijn de klimaatadaptatiedoelstellingen voor Nederland vastgelegd in de nationale Deltabeslissing Ruimtelijke Adaptatie. De omvang van de opgave staat beschreven in de Nationale Adaptatie Strategie. Twee belangrijke mijlpalen zijn benoemd:

- NEDERLAND HANDELT KLIMAATBEWUST VANAF 2020
- NEDERLAND IS KLIMAATROBUUST IN 2050

Deze mijlpalen op nationaal niveau worden jaarlijks verder uitgewerkt in het Deltaplan Ruimtelijke Adaptatie. Het eerste Deltaplan Ruimtelijke Adaptatie is op Prinsjesdag 2017 aangeboden aan de Staten-Generaal.

De noodzaak om ons aan te passen aan de veranderingen van het klimaat staat niet op zichzelf. Bewustwording en het nemen van maatregelen rondom klimaatverandering staan in directe relatie tot ons streven naar een CO₂ neutrale en duurzame woon- en werkomgeving (de transitie naar duurzame energie en een circulaire economie). Een gecombineerde aanpak, in samenwerking met onze inwoners en bedrijven vergroot het positieve effect. Niet alleen verminderen wij daarmee onze invloed op het klimaat zelf, maar ook bereiden we ons voor op de veranderingen en effecten die in deze eeuw nog zullen doorzetten. We verbinden onze adaptatieaanpak met de maatregelen uit bijvoorbeeld gemeentelijke Energievisies of hierop betrekking hebbende onderdelen uit Omgevingsvisies.

Klimaatverandering vraagt om inzet op alle niveaus. Met dit document maken wij zichtbaar hoe wij, samen met onze partners, onze verantwoordelijkheid nemen om de gevolgen van klimaatverandering op te vangen. Met bewoners, bedrijven en maatschappelijke instellingen gaan we invulling geven aan de bovengenoemde mijlpalen voor 2020 en 2050.

---

2. Huidige regionale aanpak in de Gelderse Vallei, Veluwe, Eemland en IJsselvallei

We zijn als betrokken overheden in de Gelderse Vallei, Veluwe, Eemland en IJsselvallei al volop bezig om ons gebied ook in de toekomst een plek te laten zijn waar het goed wonen, werken en recreëren is en we hoge natuurwaarden kunnen behouden. Zo heeft het KNMI voor ons de klimaatverandering sinds 1900 voor dit gebied in kaart gebracht, is begin dit jaar het programmaplan 'Klimaatwerk in uitvoering Platform WVE' gestart, zijn er diverse klimaatateliers gehouden, is afkoppelen gestimuleerd, is bijgedragen aan groen-blauwe schoolpleinen en zijn voorbeeldprojecten opgeleverd, zoals Boldershof Amersfoort, hergebruik van de restwarmte van Celavita te Wezep, de inrichting van Natuurlijk Spelen in Apeldoorn, etc. etc. We doen dit samen met inwoners, bedrijven en maatschappelijke instellingen vanuit de overtuiging dat alleen een gezamenlijke, integrale aanpak succesvol kan zijn.

Tegelijkertijd hebben we nog veel te doen om overal in het gebied in 2020 klimaatbewust te kunnen handelen en om in 2050 klimaatrobuust te kunnen zijn. Zo hebben we op lokaal niveau de kansen en knelpunten nog niet overal in beeld, en weten we nog niet overal welke maatregelen noodzakelijk zijn, of afdoende effectief.

Bij de landelijke evaluatie van de Deltabeslissing Ruimtelijke Adaptatie begin dit jaar bleek dat in heel Nederland een versnelling nodig is om de gestelde doelen te kunnen halen. Wij pakken deze handschoen graag op voor ons gebied en onze gemeenten. In dit manifest laten wij, overheden in de Gelderse Vallei, Veluwe, Eemland en IJsselvallei zien hoe.

---

3. De nieuwe Omgevingswet past bij onze integrale klimaataanpak

In de nieuwe Omgevingswet wordt de gemeente dé centrale spil in het domein van de fysieke leefomgeving. Van gemeenten wordt vanaf de inwerkingtreding van de Omgevingswet gevraagd alle doelen die zij hebben ten aanzien van de fysieke leefomgeving integraal te beschrijven in een Omgevingsvisie en vervolgens in een Omgevingsprogramma aan te geven hoe, en met welke maatregelen, deze doelen gerealiseerd zullen worden. Deze integrale benadering van de leefomgeving past goed bij een effectieve klimaataanpak. Door mee te koppelen met andere maatregelen en initiatieven kan effectief en kostenbewust worden toegewerkt naar een vitaal, veilig en gezond, kortom, een klimaatrobuust gebied.

---

4. Stapsgewijs naar klimaatbewust zijn en handelen in 2020

De overheden gaan, in nauwe samenwerking met bedrijven en maatschappelijke organisaties, in drie stappen te werk:

STAP 1: WETEN

[Analyseren wat de gevolgen van klimaatverandering voor de diverse functies in een gebied in de periode tot 2050 zijn.](#)

In het jaar 2017 zijn wij gestart om met de deelnemende gemeenten en het waterschap, zicht te krijgen op de primaire effecten van klimaatverandering: droogte, hitte, wateroverlast en veiligheid. Deze 'nulmeting' of zogenaamde stresstest wordt door iedere gemeente naar eigen inzicht vormgegeven met als referentiejaar 2017 voor de adaptatieopgaven. In juli 2019 willen wij voor alle gemeenten in dit manifest deze stresstest hebben afgerond, zodat daarna er nog genoeg tijd is om tot overeenstemming binnen gemeentes te komen over wenselijke en/of noodzakelijke maatregelen of vervolgonderzoeken. Vanwege de gebiedskenmerken (van laaggelegen polders naar hooggelegen zandgronden) is de verwachting dat er een grote variatie is in spreiding van risicoprofielen voor de verschillende thema's. Dit betekent enerzijds dat er deelgebieden zijn waar voor meerdere thema's een complex aan opgaven aan de orde is en anderzijds dat er deelgebieden zijn waar geen of slechts in beperkte mate voor 1 thema een opgave is.

STAP 2: WILLEN

[Concrete doelen stellen voor het verbeteren van de waterrobuustheid en klimaatbestendigheid in de periode tot 2050 en een daarbij passende strategie formuleren.](#)

2018 en 2019 gebruiken we om als deelnemende gemeenten en waterschap, voor zover dit nog niet is gebeurd, onze plannen, hoe wij onze gemeenten klimaatrobuust maken uit te werken. Deze plannen geven we zo vorm dat zij ook als bouwsteen voor de integrale Omgevingsvisie van iedere gemeente gebruikt kunnen worden. Tegelijkertijd gaan wij in gesprek met inwoners, bedrijven en maatschappelijke instellingen in onze regio. Klimaatverandering houdt niet op bij de perceelsgrenzen, op alle niveaus raakt het ons en de omgeving waar wij in leven. Voor sommige effecten kan en zal eenieder maatregelen moeten nemen om de risico's tot een aanvaardbaar niveau terug te brengen. Voor andere zullen we ons moeten aanpassen of risico's accepteren. Ruimtelijke Adaptatie biedt ook kansen: bijvoorbeeld de mogelijkheid van meervoudig ruimtegebruik.

STAP 3: WERKEN

De doelen en de strategie vastleggen in bijvoorbeeld beleidsplannen, wetten en regels en programma's voor uitvoering, beheer en 'groot' onderhoud.

De periode tot 2020 gebruiken we ook om als deelnemende gemeenten en waterschap, samen met onze inwoners, voor zover dit nog niet is gebeurd, onze ambitie en doelen te vertalen naar concrete maatregelen voor de klimaataanpak in onze gemeenten. Per gemeente realiseren wij concrete voorbeeldprojecten en bewustwordingsacties. Vanaf nu nemen wij maatregelen op in o.a. onze Omgevingsprogramma's. Daarnaast maken we, waar nuttig en zinvol, op elkaar afgestemde investeringsprogramma's met rolverdeling, financieringsparagraaf en monitoring van de voortgang.

Met de stappen weten, willen en werken:

- Brengen we onze kwetsbaarheden en kansen in beeld;
- Benoemen we onze opgaven samen met burgers en bedrijven, en;
- Vertalen we onze opgaven naar actie.

Wij nemen als sleutelspelers in het fysieke domein zo onze verantwoordelijkheid door lokale opgaven te benoemen en deze te vertalen naar gebied specifieke maatregelen van straatniveau tot gebiedsontwikkeling. Onze inwoners, bedrijven en maatschappelijke instellingen hebben hierbij een onmisbare rol. Voor vele zaken die hun eigen domein betreffen, zijn deze partijen ook 'als eerste aan zet'.

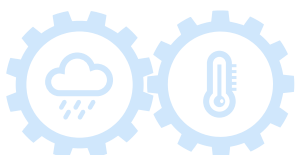
5. Samenwerken, leren van elkaar, delen van successen en bewaking voortgang

Wij realiseren ons dat de grenzen van natuurlijke systemen vaak niet samenvallen met bestuurlijke grenzen. Wij zoeken dan ook de samenwerking met elkaar om, waar nodig, maatregelen over bestuursgrenzen en sectorbegrenzingsgrenzen heen effectief in elkaar te laten grijpen. We benutten het regionale samenwerkingsverband van gemeenten en waterschap om van elkaar te leren, successen te vieren, ervaringen te delen en de voortgang te bewaken. Zo maken we zichtbaar naar onszelf en anderen dat we staan voor onze taak.

---

6. We doen het al en zetten er nu een tandje bij

Nu al zijn wij en onze inwoners in onze regio voortvarend aan de slag met diverse maatregelen. Of het nu gaat om het afkoppelen van regenwater van het rioolstelsel, het aanleggen van retentie- en natuurgebieden, tot groene schoolpleinen of Operatie Steenbreek in de voortuin. We blijven doen wat we al goed deden, maar zetten er nu waar nodig een tandje bij.

Van klimaatbewustzijn in 2017 naar klimaatrobuust in 2050

Hoe ons klimaat van nabij verandert en de effecten die dit binnen onze regio op mens en natuur met zich meebrengt zie je op interactieve wijze geïllustreerd op:

klimaatverandering.vormgeving.com